

Sardtarkvara loomisel kasutatavad programmeerimiskeeled

Erkki Moorits

Cybernetica AS, Navigatsioonisüsteemide osakond

Peamised sardsüsteemides kasutatavad programmeerimiskeeled

▶▶ C

▶▶ C++

▶▶ Assembler (ASM)

▶▶ Java ja Python

▶▶ Ada

▶▶ LabVIEW

C

- ▶ Loodud 1972 aastal Dennis Ritchie poolt asenduseks B keelele
- ▶ Algusest peale mõeldud asenduseks assemblerile
- ▶ Lisaks on pandud väga suur rõhk koodi loetavusele

```
#include <stdio.h>

int main (void)
{
    puts ("Hello world!");
    return 0;
}
```

C keele plussid

- ▶▶ Hea kompilaatoriga sama kiire programm kui ASM'is
- ▶▶ Oluliselt lihtsam kirjutada ja debugida kui ASM'is kirjutatud programmi
- ▶▶ Piisavalt palju programmeerijaid kes valdavad C keelt
- ▶▶ Paljud teegid on kirjutatud C keeles
- ▶▶ On võimalik suhteliselt lihtsalt kirjutada porditavat koodi

C keele miinused

- ▶▶ Programmeerimisel on võimalik väga lihtsalt vigu teha
  - Viidatüüpidega on võimalik teha selliseid vigu, mille avastamiseks võib minna mitme kuu töö
- ▶▶ Pole korralike UML'i tööriistu (vähemalt vabavara omasid)
- ▶▶ Lõpliku programmi kiirus, RAM'i kasutus ja programmi suurus sõltub täielikult kompilaatorist ja kasutatavast optimeerimisest
- ▶▶ C kompilaatoril kasutatav optimeerimine võib mõningad koodilõike välja jätta

C keele kasutuskohad

- ▶▶ Enamusjaolt kasutatakse riistvara lähedaste programmide loomisel:
  - Kernelid ja draiverid
  - Väiksemad ilma kernelita sardsüsteemid (mikrokontrollerite programmid)
- ▶▶ Teegid mis peavad olema kiired:
  - Matemaatika funktsioonid
  - Stringitöötlus
  - Java JNI funktsioonid

Kohad kus C'd ei kasutata

- ▶ Suured keerukad programmid mis ei ole otseselt seotud riistvaraga (keerukad graafilised kasutajaliidesed, serverid, andmebaasid, jne)
- ▶ Keerukad programmid, mille koodi ei saa kuskilt juba valmiskirjutatuna, kas lähtekoodina või teegina ning on vaja minimaalse ajaga turule saada
- ▶ Ohutuskriitilistes kohtades, välja arvatud juhud kus on kasutatud spetsiaalseid koodi korrasoleku kontrole (IEC 61508 nõue)

GCC eripärad

- ▶ GCC ei sisalda endas linkurit
  - GCC kutsub linkimise staadiumis ise linkuri välja
  - Lõpliku programmi tõmmise valmistamiseks on linkuri (binutils) paketis on olemas kõik vajalikud programmid
- ▶ GCC ei sisalda libc'd
  - libc sisaldab enamust vajalikke funktsioone
- ▶ Ei ole 8 bitiste Microchip'i PIC mikrokontrollerite tuge

Assembler (ASM)

- ▶▶ Loodud 1950'ndate paiku
- ▶▶ On sisuliselt masinkoodi „tõlge“ inimesele arusaadavamale kujule

```

section .text          ;section declaration
                        ;we must export the entry point to the ELF linker
                        ;or loader. They conventionally recognize _start
                        ;as their entry point.

global _start

section .data          ;section declaration
msg db "Hello, world!",0xa ;our dear string
len equ $-msg          ;length of our dear string

_start:                ;write our string to stdout
    mov edx,len        ;third argument: message length
    mov ecx,msg        ;second argument: pointer to message to write
    mov ebx,1          ;first argument: file handle (stdout)
    mov eax,4          ;system call number (sys_write)
    int 0x80           ;call kernel
                        ;and exit
    mov ebx,0          ;first syscall argument: exit code
    mov eax,1          ;system call number (sys_exit)
    int 0x80           ;call kernel

```

Veel üks „Hello world!“ näide

```
; (C) Copyright 2001, 2002 Ian P. Cardenas
; <ian.cardenas@ultraviolent.com>
```

```
.data
.cstring
.align 2
msg:
    .asciz "Hello world!\n"
    len = . - msg

.text
.align 2
.globl _start
_start:
    li  r3,1           ; arg1 = stdout = 1
    lis r4,hi16(msg)   ; arg2 = address of string. loaded in two steps
    ori r4,r4,lo16(msg) ; high halfword and then low
    li  r5,len         ; arg3 = numBytes = 12
    li  r0,4           ; 4 is write syscall
    sc                  ; call write
    nop                ; need the no-op because sc skips one instr.
    li  r0,1           ; 1 is exit syscall
    li  r3,0           ; exit status 0
    sc                  ; call exit
```

Assembleri plussid

- ▶ Saab kasutada kõiki riistvara võimalusi kasutada
- ▶ Saab kasutada sellised instruksioone mida C või mõne muu keele kompilaator ei tunne
- ▶ Programmi transleerimisel masinkoodi ei ole mingit optimeerimist vahel
- ▶ Võimalik teha kindla suurusega või väga kiireid programme

Assembleri miinused

- ▶▶ Kood on reeglina raskesti loetav
- ▶▶ Suurt programmi väga raske ilma vigadeta kirjutada
- ▶▶ Grupitöö on raskendatud
- ▶▶ Praktiliselt võimatu on teha erinevate arhitektuuride vahel porditavat koodi
- ▶▶ Vägagi keerukas on teha taaskasutatavat koodi

Assembleri kasutuskohad I

▶▶ Kohad mida ei ole mingil põhjusel võimalik teha muudes keeltes

- Mõndade arhitektuuride schedulerid
- Programmide osad mis kasutavad kompilaatorile tundmatuid käske
- Tsüklite „täitmine“. Näiteks, on vaja ühte lihtsat viidet:

```
/* intuitiivne variant */  
for (i = 0; i < 0x1ff; i++);
```

```
/* üks korrektsetest võimalustest */  
for (i = 0; i < 0x1ff; i++)  
    asm volatile ("nop");
```

Assembleri kasutuskohad II

- ▶▶ Programmid mis peavad olema kindla suurusega
  - Mõningad bootloaderid, eriti nende esimesed astmed
  - Mõned viirused
- ▶▶ Väga suurt kiirust nõudvad programmilõigud (juhul kui ei ole võimalik mõnes kõrgkeeles kirjutada)
  - DSP ja matemaatika funktsioonid
  - Katkestuste teenindamine
- ▶▶ Kui pole teada täpselt kuidas C kompilaator toimib mingis väga kriitilises kohas

Mõningad märkused assembleri kasutamise kohta I

- ▶▶ Assemblerit on mõtet ainult siis kasutada kui on täiesti kindel, et teisiti ei saa
- ▶▶ Kui on vaja assemblerit kasutada koos mõne muu keelega, siis peab olema piiratud assembleri kasutamine ainult kindlate funktsioonidega, st. peab kapseldama assembleri lõigud eraldi funktsioonidesse. Näide järgmisel slaidil.

Assembleri lõikude kapseldamine eraldi funktsioonidesse

```

/* funktsioon 1 */
uint8_t lpm (uint16_t addr16)
{
    uint8_t result;
    asm volatile ("lpm %0, Z" "\n\t" /* Z unchanged */
                 : "=r" (result)
                 : "z" (addr16) /* Z register */);
    return result;
}

/* funktsioon 2 */
void delay (uint8_t ms)
{
    uint16_t cnt;
    uint16_t delay_count = 0x200;
    asm volatile ("L_d11%=: \n\t"
                 "    mov %A0, %A2\n\t"
                 "    mov %B0, %B2\n\t"
                 "L_d12%=: \n\t"
                 "    sbiw %A0, 1\n\t"
                 "    brne L_d12%=: \n\t"
                 "    dec %1\n\t"
                 "    brne L_d11%=: \n\t"
                 : "=&w" (cnt)
                 : "r" (ms), "r" (delay_count));
}

/* lõplik programmilõik */
delay (lpm (0x100));

```

Mõningad märkused assembleri kasutamise kohta II

- ▶ Kui kasutatakse assemblerit mõne teise keelega, siis ei tohi ilma **väga mõjuva põhjuse**ga reserveerida assemblerile mingeid kindlaid mälualasid või registreid. Näide on järgmisel slaidil.

Registrite ja mäluualade

reserveerimine (mittekorrektne)

```
/* muutuja var on suunatud linkuriga mäluualale 0x100 */
static uint8_t __attribute__((section (".asm_section"))) var;

void inc_var (void)
{
    asm volatile ("ld __tmp_reg__, 0x100" "\n\t"
                  "inc __tmp_reg__" "\n\t"
                  "st 0x100, __tmp_reg__" "\n\t"
                  :::);
}

int main (void)
{
    register uint8_t counter asm ("r3");
    /* nullime registri r3 */
    asm volatile ("clr r3");
    while (1)
    {
        counter++;
        inc_var ();
    };
}
```

Eelmise näite korrektne variant

```
static uint8_t var;

void inc_var (uint8_t *ptr)
{
    asm volatile ("ld __tmp_reg__, %a0" "\n\t"
                 "inc __tmp_reg__" "\n\t"
                 "st %a0, __tmp_reg__" "\n\t"
                 : : "e" (ptr));
}

int main (void)
{
    uint8_t counter = 0;

    while (1)
    {
        counter++;
        inc_var (&var);
    };
}
```

C++

- ▶ Loodi vahemikus 1979...1986 Bjarne Stroustrup poolt
- ▶ Mõeldud objektorienteeritud täienduseks C keelele

```
#include <iostream>

int main (void)
{
    std::cout << "Hello, world!" << std::endl;
    return 0;
}
```

C++ eelised sardsüsteemides

- ▶ On olemas mitmeid UML tööriistu
- ▶ Võimalik natukene lihtsamini kui C's koodi või testi kattuvust leida
- ▶ Võimaldab mõningatel juhtudel lihtsamalt kirjutada **sama kiireid** programme kuid C's

C++ pahupooled sardsüsteemides I

- ▶ Väiksematel sardsüsteemidel annab luua ainult staatilisi klasse
  - Dünaamiliste (tööajal loodud) klasside loomiseks on vajalik, et oleksid täidetud kaks tingimust
    - Kontroller peab suutma otse RAM'ist programmi täita
    - Kompilaator ja linker ei tohi siduda programmi koodi kindlate programm-mälu aadressidega. Üldiselt suudab sellisel juhul kompilaator ja linkur luua ka asukohast sõltumatut koodi (Position Independent Code – PIC)

C++ pahupooled sardsüsteemides II

- ▶ Väiksematel sardsüsteemidel ei pruugi kompilaatorid korraliku koodi teha
- ▶ On mõningal määral keerukam kui C
- ▶ Suhteliselt lihtne tekitada mälulekkeid
- ▶ Tarkvara kirjutamisel 8 ja 16 bitistel kontrollritel ei anna olulisi eeliseid

C++ eelistatud kasutuskohad

- ▶ Keerukamad graafilised kasutajaliidesed
- ▶ Sobiv suurematel kontrolleritel (32 bitistel) igasuguste rakendusprogrammide kirjutamiseks

Ada

- ▶ Loodud Jean Ichbiah (CII Honeywell Bull) juhtimise all, DoD (United States Department of Defense) tellimusel
- ▶ On ettenähtud missiooni- ja turvakriitiliste süsteemide (sard)tarkvara loomiseks

```
with Text_IO;
```

```
procedure Hello_World is  
begin  
    Text_IO.Put_Line("Hello World!");  
end Hello_World;
```

Ada plussid ja miinused

Plussid

- ▶ Võrreldes teiste keeltega suhteliselt raske teha kriitilisi vigu
  - Vigu on teha raskem kui teistes keeltes kuid mitte võimatu
- ▶ Loodud spetsiaalselt sard- ja reaalaaja süsteemidele

Miinused

- ▶ Tööajal programmi kontroll võtab palju resurssi
- ▶ Väikene kasutajate ring

Ada peamised kasutuskohad

▶▶ Lennundus

▶▶ Kosmose süsteemides

▶▶ Relvasüsteemides

Java

- ▶ Loodud James Gosling'i (Sun Microsystems) poolt, esimene versioon 1995 aastal
- ▶ Java moto - „Write Once, Run Anywhere“

```
public class HelloWorld
{
    public static void main (String[] args)
    {
        System.out.println ("Hello world!");
    }
}
```

Java plussid

- ▶ Saab ühel arhitektuuril kirjutatud programmi üle viia teise arhitektuuriga seadmesse ilma, et peaks midagi ümber kompileerima
- ▶ On võimalik suhteliselt kiiresti kirjutada töötavat programmi
- ▶ Ei ole vaja eraldi spetsiaalset arenduskeskonda või riistvara

Java miinused

- ▶ Reaalselt võiks olla Java moto – „Write Once, Debug Everywhere“
- ▶ Kuna Java programm on tarkvaraliselt interpreteeritav, siis on võrreldes mitteinterpreteeritava programmiga tunduvalt aeglasem (näiteks C's kirjutatud)

Java kasutuskohad

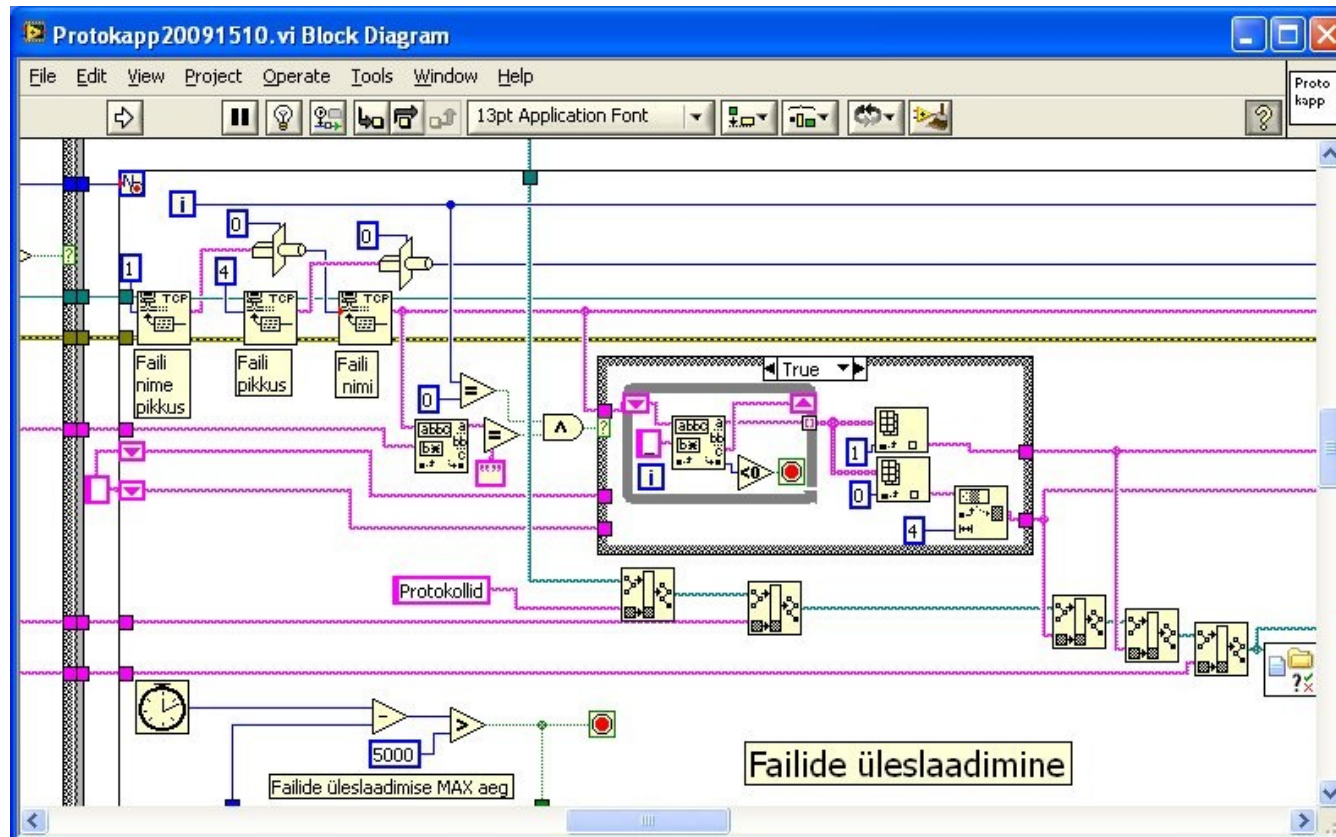
- ▶▶ Kõiksugu multiplatvormsed PC ja serverite programmid
- ▶▶ Mõned mobiiltelefonide kasutaja programmid
- ▶▶ (Üli)koolide juures mõningate robotite laborid
  - Hobikorras on tehtud ka Lego NXT'le ja AVR mikrokontrollerile sobiv Java virtuaalmasin

Kohad kus Javat ei ole soovitatav kasutada

- ▶ Süsteemides millel on väikene arvutusvõimsus võrreldes andmete sisendvooga (väikse arvutusvõimsusega sardsüsteemid ja süsteemid mis nõuavad väga suurt andmetöötluskiirust)
- ▶ Otseselt riistvara juhtimiseks
- ▶ Range reaalaajaga süsteemid, juhul kui ei kasutata spetsiaalset reaalaja Javat
- ▶ Ohutus- või missioonikriitiliste süsteemide otseseks juhtimiseks

LabVIEW

- ▶ Graafiline programmeerimiskeskond, mis on suhteliselt intuiitivne ja kergesti õpitav

LabVIEW

- ▶ Viimastel aastatel on laienenud ka sardsüsteemide valdkonda. Hetkel on toetatud ainult ARM seeria mikrokontrollerid ja Nationali Instruments'i poolt välja töötatud FPGA plaadid.
- ▶ Peamine laialdast levi pärssiv faktor on seni toote hind ja platvormide nappus.
- ▶ Lingid
  - <http://www.ni.com/embedded/>
  - <http://www.ni.com/fpga/>

Keelte võrdlus

Keel	Koodi kiirus	Mälu nõudlus (RAM ja ROM)	Keele keerukus
C	Suur/väga suur	Vähe	Keerukas
ASM	Suur/väga suur	Vähe	Keerukas
C++	Suur	Vähe	Keerukas
Ada	Keskmine	Keskmiselt	Keskmine
Java	Aeglane	Palju	Lihtne

NB! Koodi kiirus on pöördvõrdelises seoses energia tarbega

Kernelites kasutatavad progarmeerimiskeeled

Keel/ Kernel	C	ASM	C++ või C#
Linux	+	+	
FreeBSD, OpenBSD, NetBSD	+	+	
Darwin	+	+	
Windows	+	+	+
NutOS	+	+	
eCos	+		+
FreeRTOS	+	+	
Contiki	+	+	

Kokkuvõte

- ▶ Programmeerimiskeeltest on sardsüsteemides kõige paremini kasutatav C ning mõnel juhul ka C++
- ▶ Assemblerit on soovitatav kasutada nendes kohtades kus muid keeli ei saa kasutada
- ▶ Java kasutamine otse riistvara juhtimiseks on raskendatud, kuigi kasutajaliideseid on väga hea teha
- ▶ Missiooni- ja turvakriitilistes süsteemidel on soovitatav kasutada Ada't

Küsimusi?